

Ember és jog^[1] – 70 éve született Lenkovics Barnabás

„Minden jó tanár – mint a jó pap is – »holtig tanul«.”^[2]
 „Engem csak egy dolog motivál, a tisztesség és a szakmaiság.”^[3]

Lenkovics Barnabás professzor úr legújabb könyvéről értesülve az „ember és jog” iránt érdeklődő olvasó figyelmét könnyen felkeltheti a mű – főleg, ha ismeri írásait, beszédeit.

Lenkovics tanár úr vallja: „a jog van az emberért, nem az ember a jogért”^[4] – támadások közepette is védve az életet, a még meg nem született emberét is; a *Szerzői előszó*ban^[5] írja: „Munkásságom során sokszor ért – olykor nemtelen – támadás az abortuszt ellenző, az élethez való jogot igenlő álláspontom miatt. Ezért és az értékprioritás miatt is külön csokorba gyűjtöttem az ember- és életvédő írásaimat, amelyek ez irányú értékrendemet a maga teljességében (sőt »fejlődésében« is) bemutatják. Embervédő jellege miatt ide soroltam az embert és az emberi személyiséget áruvá silányító és romboló reality show-kkal kapcsolatos írásomat is.”^[6] E csokor – a *Bemutakozás* című rész^[7] után – *Embervédelem-életvédelem* címmel hat írást foglal magában: A házastársi egyenjogúságról, A magzat élethez való jogáról, Értékproblémák az abortusz jogi szabályozásában, A jog (de)moralizálása (Gondolatok a magzati élet védelméről), Egy „humán reprodukciós” jogeset, Az én (tele)vízióm;^[8] az életvédő szemlélet azonban másutt is felbukkan: „Szeretni az életet, általában mindent, ami él, ezen belül szeretni minden egyes élő embert pusztán emberi mivolta és halandósága okán, szeretettel viszonyulni egymáshoz és a világhoz, hogy mindannyian megmeneküljünk.”^[9]

A *Bemutakozás* című részben két interjú – *Harag és részlelhajlás nélkül*, valamint *A jog van az emberért és nem az ember a jogért!* címmel –,^[10] illetőleg a 2002. április 29-én elhangzott, nagyívű *Ombudsmani*

[1] Lenkovics, 2018, 543.

[2] Lenkovics, 2018, 235.

[3] Lenkovics, 2018, 518.

[4] Lenkovics, 2018, 13., 27.

[5] Lenkovics, 2018, 7-16.

[6] Lenkovics, 2018, 15.

[7] Lenkovics, 2018, 17-39.

[8] Lenkovics, 2018, 41-131.

[9] Lenkovics, 2018, 514. (részletesen ld. Lenkovics, 2018, 509-515.).

[10] Lenkovics, 2018, 18-26., 27-35.

székházavató beszéd^[11] alapján betekinthesünk Lenkovics professzor úr életébe, kiteljesedő emberi, jogi pályájába; 1950-ben Rakamazon született, 1974-ben az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán *summa cum laude* minősítéssel végzett, szakdolgozatát *A gazdasági verseny jogi kérdései* címmel, 1991-ben kandidátusi értekezését *Tulajdonjogi rendszerváltás* címmel, 1999-ben habilitációs dolgozatát *A tulajdonjog társadalmasítása és magánosítása* címmel írta, 2013-ban megjelent, *Ember és tulajdon* című könyvében is történelmi távlatokba helyezve elemzi a tulajdonjogi változásokat, emléket állítva az áldozatul esett generációknak, óva intve a jövő nemzedékeket,^[12] 2001–2007 között ombudsmanként, 2007–2016 között alkotmánybíróként is szolgált, 2014. december 1-jén az Alkotmánybíróság elnökévé választották.^[13]

Lenkovics tanár úr emberségét, emberközpontú szemléletét, emberről és jogról – e kettő viszonyáról – alkotott képét tükrözik a következő szavai: „Amikor előadó bíróként a devizaalapú kölcsönszerződésekkel kapcsolatos törvényhozói erőfeszítéseket vizsgáltam, akkor ott volt a szemem előtt az a több százezer megtévedt, eladósodott, adósrabszolgaságba taszított család, akiket a kilakoltatás, a hajléktalanság és a méltóságot sértő állapot veszélye fenyegetett. Nem a jogi dogmatikát védtem velük szemben, hanem őket védtem egy olyan korábbi, ideálisnak tételezett jogi dogmatikával szemben, amelynek a keretében ez az állapot kialakulhatott.”^[14] a családért, családokért való aggodás mutatkozott meg *A házastársi egyenjogúságról* című – először a *Társadalomkutatás* 1986/1. számában megjelent – írásában is,^[15] amelyben olvasható, hogy „[...] a nemek közötti háború, a női egyenjogúságért vívott harc ideje a mai Magyarországon lejárt. Annak további folytatása még tovább rombolná a házasság és a család – a társadalom alapvető sejtje – intézményét és ez társadalmunkra nézve beláthatatlan károsodással fenyegetne.”^[16]

A magzat élethez való jogáról című, relatíve életvédő írásban^[17] kimondja: „[...] a terhességmegszakításokkal – közvetlenül és valóságosan – naponta és világszerte tömeges emberirtás folyik.”^[18] az *Értékproblémák az abortusz jogi szabályozásában* című, hasonló megközelítésű (véleménykülönbséggel bír) írásban^[19] pedig kifejti: „Helyteleníteni kell viszont az Alkotmánybíróságnak azt az álláspontját, hogy »az Alkotmányból nem következik, hogy a magzat jogalanyiségát el

[11] Lenkovics, 2018, 36-39.

[12] Lenkovics, 2018, 20-21.

[13] Lenkovics, 2018, 23-26.

[14] Lenkovics, 2018, 30.; vö. Lenkovics, 2018, 32-34.

[15] Lenkovics, 2018, 42-44. (a 45-63. oldalon említett problémához – a vasectomia (a különböző fogamzásgátlási módszerek) melletti érvekkel szemben – ld. pl. Hámori, 2016, 97., 130-133., 138., 91-151.; Hámori, 2009, 43-45.)

[16] Lenkovics, 2018, 62.

[17] Lenkovics, 2018, 64-71. [In: *Magyar Tudomány*, 1990/2. 162-166. o.].

[18] Lenkovics, 2018, 64.

[19] Lenkovics, 2018, 72-84. [In: Peschka (szerk.), 1993, 64-72.].

kell ismerni, de az sem, hogy ne lehetne a magzatot jogilag embernek tekinteni».^[20] Ennél kiélezettebb kérdésekben is tudott az Alkotmánybíróság dönteni (kárpót-lás, halálbüntetés, elévülés), instrukciói most is megfogalmazhatók lehetnek volna döntés formájában is, mégsem vállalta ennek felelősségét. (Az oknyomozás külön tanulmányt érdemelne.) Álláspontunk szerint a magzat jogalanyisága az Alkotmány 54. § (1) és (2) bekezdése és a 66. §-a alapján egyértelműen bizonyítható és elismerhető. »Mindössze« annyit kellett volna kimondani – analógia útján utalva a Polgári Törvénykönyv 9. §-ára –, hogy a méhmagzat fogamzása időpontjától embernek tekintendő. [Az 54. § (1) bekezdés szövegében szereplő »veleszületett« jelző mint tradicionális jogi szakkifejezés nem okoz gondot, hiszen teljesen mást jelent, mint a Ptk.-beli »élve születés«: éppen nem az élethez és emberi méltósághoz való jog feltételeességét, hanem feltétlenségét jelöli. Azt, hogy ezek a jogok nem emberi törvényekből származnak, és ember alkotta törvényekkel el sem idegeníthetők, legalábbis az eredeti »természetjogi« felfogás szerint.] Ami pedig a jogfosztás »önkényességét« illeti, ez a teljesen »ártatlan« és védtelen magzat vonatkozásában sokkal inkább nyilvánvaló, mint a halálbüntetés esetében. Az anya személyiségi joga és a magzat élethez való joga pedig nem tartoznak egy »súlycsoportba«, így össze sem mérhetők. A magzat élethez való jogával szemben az anya önrendelkezési jogának »megszűnését« az Alkotmány 66. §-ában biztosított támogatási jogosultságok kompenzálják (ezek mértéke persze vitatható). Ezt az értelmezést csak még inkább megerősíti az 54. § (2) bekezdés tilalma, hiszen a művi terhességmegszakítás nyilvánvalóan kimeríti a kínzás mint kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás ismérveit, különösen a magzat, de nagyon gyakran az abortuszt kérő anya vonatkozásában is. Véleményünk szerint egyébként ez a tilalom önmagában is elegendő volna a művi terhességmegszakítás »embertelenségének« és ezáltal alkotmányellenességének kimondásához.»^[21]

Szintén nagyon értékesnek, hangsúlyozandónak tartom – egyebek mellett – a következő bekezdést: „A magzat elpusztításának »embertelensége« kapcsán külön is szót kell ejteni az emberi méltóság védelmének egy sajátos vonatkozásáról. Az Alkotmány 54. § (1) bekezdésének szóhasználatából úgy tűnik, hogy ez a védelem csak a sértett emberre vonatkozik a sérelmet okozóval szemben. Ilyen értelemben tárgyalja és elemzi ennek tartalmát az Alkotmánybíróság és Kis János tanulmánya^[22] is. Nézetem szerint azonban az emberi méltóság védelme túlterjed a sérelmet szenvedett személy védelmén, és mint »legabsztraktabb jogunk« minden ember (általában »az ember«) emberi mivoltát védi, sőt ezen belül kiterjed magára a jogsértő személyre is. Mégpedig nemcsak abban az értelemben, hogy a már elkövetett jogsértés miatt vele szemben később nem lehet kínzó, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódot és büntetést alkalmazni, hanem abban az értelemben is, hogy még mielőtt valaki ilyen magatartást tanúsítana,

[20] 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

[21] Lenkovics, 2018, 77-78.

[22] Kiss, 1993, 9-43.

ez már eleve tilos, mert az ilyen magatartások nemcsak a megsértett, de a sérelemkötő emberi méltóságát is egyidejűleg sértik. Még azt is megkockáztatom, hogy a jogalkotók és a törvényhozók emberi méltóságát is sértené, ha egyes ilyen magatartások jogosságát akár törvényi szinten elismernék. Ezért nem lehet általában jogosnak elismerni a művi terhelemegszakítást, amit az Alkotmánybíróság is hangsúlyoz. A jogsértő önmagával szembeni védelme egyébként a Ptk.-ban éppen a személyiségi jogok körében jól ismert megoldás. A személyhez fűződő jogok »önkéntes« korlátozása is semmis. Ha az egyén képes volna is saját emberi méltóságát sértő magatartásra, ez mindig a közérdekbe ütközik, mert mindenki emberi méltóságát, emberi mivoltunkat sérti. A művi terhelemegszakítást tehát nemcsak a magzat, hanem az anya, az orvos és a jogalkotó, valamint egész társadalmunk emberi méltóságát sértő magatartásnak tartjuk.”^[23] Ezt érdemes összevetni az alábbi, a korábban idézett műből kiragadott gondolattal, miszerint:^[24]

A *jog (de)moralizálása (Gondolatok a magzati élet védelméről)* című – az „állam objektív életvédelmi kötelessége” körében, ugyancsak nem eltérő álláspont nélkül megjelenő – írásában^[25] Lenkovics professzor úr életért, családért, társadalomért, emberiségért való aggodása (ld. pl. a szeretet aggodás a másikért – vö. pl. XVI. Benedek pápa: *Deus caritas est*. Róma, 2005. december 25., uő.: *Caritas in veritate*. Róma, 2009. június 29.) ugyancsak kifejeződik: „[...] a mindenkori kormányzat pártjainak és programjának első számú és legnehezebb próbája: a magzati élet minden eddigénél hatékonyabb védelme.”^[26] „[...] csak a halálozásoknál nagyobb számban megszülető gyermekek esetén van értelme politikai szinten családról, ifjúságról és jövőről beszélni.”^[27] „[...] A valóságos kérdés az, hogy mikor, melyik politikai erő és kormányzat képes és mer kitörni az abortusz-probléma ördögi köréből.”^[28]

Az *Egy „humán reprodukciós” jogeset* című – szintén különböző véleménnyel bíró („mesterséges ondóbevitel”) témájú – írásban^[29] olvasható megfogalmazása szerint: „A családi élet és azon belül a gyermekvállalás értékét a pénz és a pénzzel mérhető vagyon értéke háttérbe szorította. Szinte reménytelennek látszik tehát a küzdelem a család megmentéséért, rajta keresztül a tágabb kört felölelő rokonság összetartozás-érzéséért, ezeken keresztül a lokális kisközösségekért, a régió-

[23] Lenkovics, 2018, 78-79. (vö. Hátori, 2009, 12.).

[24] Hátori, 2009, 12. (részletesen ld. Hátori, 2009, 8-12.).

[25] Lenkovics, 2018, 85-109. [In: *Ius Privatum. Ius Commune Europe. Liber Amicorum. Studia Ferenc Mádl Dedicata*, 2001, 169-182.] - vö. pl. Hátori, 2006, 474.; Hátori, 2000, 153.; a magzat jogalanyiságát vallja pl. Frivaldszky János (Frivaldszky, 2015, 7-12.; Frivaldszky, 2014, 7-73.; Frivaldszky, 2012, 67-69.; Frivaldszky, 2011, 19-48.; Frivaldszky, 2010, 19-51.; Frivaldszky, 2009, 11-54.), továbbá ld.: 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró párhuzamos véleménye; 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, Dr. Lábady Tamás alkotmánybíró különvéleménye).

[26] Lenkovics, 2018, 90.

[27] Lenkovics, 2018, 90.

[28] Lenkovics, 2018, 95.

[29] Lenkovics, 2018, 110-125. [In: *Liber Amicorum. Studia E. Weiss Dedicata (Ünnepi dolgozatok Weiss Emília tiszteletére)*. 2002, 179-189. vö. pl. Hátori, 2009, 46-52.; Hátori, 2012, 96-103.]

kért, a mindezeket egybefoglaló nemzetért. Ma már nem a válások száma emelkedik, hanem eleve a házasságkötések száma csökken. A népesség előregszik, miközben a házasságkötések mellett a születések száma is csökken, és évente egy kisváros lélekszámával, 40–50 ezerrel fogy a nemzet. Ugyanakkor szinte kísérteties egybeesés, hogy évente ugyanilyen számban végeztetnek hazánkban művi terhességmegszakítást.”^[30]

Az én (tele)vízióm című írásban^[31] is „emberséges jövőnk”-ért,^[32] az emberért, a családért érzett felelőssége mutatkozott meg: bátran fellépett az emberi méltóságot sértő, megalázó „reality show”-kkal szemben.

A fentieket követően a könyv három nagy egységre oszlik: Barátok és köszöntő gondolatok; Új és megújuló gondolatok; Beszédek, interjúk, gondolattöredékek.

A Barátok és köszöntő gondolatok tizenkét írást tartalmaz: Szerződéses szabadság – alkotmányos nézőpontból; A dohányzás ellen – a dohányosokért; A harangszó megmaradásának joga; Szerzői és jogi netovább; Adalékok a jogbiztonsághoz; Köszöntő szavak; Jogok, értékek, reformok; Csipetnyi emberi és jogi szkepszis; A javak globális újraelosztása; A jóerkölcs alkotmányos védelme; A jó állam alkotmányos keretei; Emberi jogunk: a tulajdonjog! (Egy probléma vázlat).^[33] E csokorban Lenkovics professzor úr barátok előtt tiszteleg: Boytha György, Lontai Endre, Besenyei Lajos, Gyertyánfy Péter, Bíró György, Bihari Mihály, Polt Péter, Paczolay Péter, Tóthné Fábrián Eszter, Miskolczi Bodnár Péter, Szigeti Péter tiszteletére megjelent kötetekben publikált írásaiban felelősségérzettől vezérelve szól szabadságról, igazságról, testi, lelki, szellemi, erkölcsi egészségről, ezek védelméről. A Csipetnyi emberi és jogi szkepszis című írásában írja: „Ma már nem politikai vagy gazdasági rendszerváltásban kell gondolkodni: értékrendszer-váltásra van szükség. A tulajdon és a gazdasági társaságok társadalmi (szociális) felelősségét a természet iránti (ökológiai) felelősséggel kell kiegészíteni. A materiális javak birtoklásának halmozása (gazdagodás) és a fogyasztói pazarlás (hedonizmus) helyébe az értékrendet az immateriális javak irányába kell terelni – az alapvető szabadságok és az emberi jogok területén is. Hiszen ezek is az eszmei javak körébe tartoznak, amely javak köre korlátlanul bővíthető, és ezen javak – a materiális javaktól eltérően – úgy oszthatók szét egyre bőségesebben, hogy ezáltal mindenki gazdagabb lesz, és senki nem lesz szegényebb.”^[34]

Az Új és megújuló gondolatok is tizenkét művet ölel fel: A polgári jog lehetőségei a környezet védelmében; Ombudsmani levél biztosítási ügyben 1.; Ombudsmani levél biztosítási ügyben 2.; A katasztrófavédelem alkotmányjogi alapja; A pozitív adóslista alkotmányossági háttere; Alkotmányozás és kodifikálás; Válságból válságba...; A szociális gazdaság alapjogi háttere; Jogelvek és alkotmányjogi

[30] Lenkovics, 2018, 111.

[31] Lenkovics, 2018, 126-131. [In: Heltai (szerk.), 2007, 318-322.].

[32] Lenkovics, 2018, 131.

[33] Lenkovics, 2018, 133-313.

[34] Lenkovics, 2018, 241.

panaszok; Emberi jogok: múlt, jelen, jövő; Válságok, emberi és jogi kihívások; Adalékok a devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződések rendellenes lebonyolódásához (Előadásvázlat).^[35] Ennek keretében olvashatjuk: „A jog társadalmi rendeltetése környezetvédelmi szemléletben a fenntartható fejlődés biztosítása, az anyagi javak korlátlan halmozása, hajszolása és pazarlása helyett az immateriális, eszmei, személyiségi javakban való bőség előmozdítása.”;^[36] szintén kiemelt figyelemre méltók a biztosítási ügyben kitartóan keletkezett 2002–2003. évi, igazságügyi miniszternek is címzett, sok ezer biztosított védelméről, emberről és jogról szóló ombudsmani levelek,^[37] és az azokhoz kapcsolódó – *A katasztrófavédelem alkotmányjogi alapja* című, a jövő generációkra is gondoló – írás,^[38] a polgári jog – különösen a dologi jog – kitűnő professzora nyilvánul meg *A pozitív adólista alkotmányossági háttere* című kiváló – a „hedonizmusra hajló fogyasztói társadalom”,^[39] a „pazarló életmód”^[40] kritikáját ugyancsak adó – műben (is).^[41]

Az Alkotmányozás és kodifikálás című tanulmány^[42] a „társadalom mérnöke”^[43] képében nyújt bepillantást Lenkovics professzor úr életébe: a köz- és a magánjog találkozásába – és különbözőségébe,^[44] sőt, az erkölcs és a jog viszonyát illető felfogásába, amely szerint, „ha egy magatartás erkölcstelen, az nem lehet jogos”;^[45] „a közjog és a magánjog egyre szélesebb körben való átfedésbe kerülésé”-vel^[46] összefüggésben kifejtve: „nem kell az Alkotmányban a magánjogot »kodifikálni«, de nem kell az új Polgári Törvénykönyvben sem »alkotmányozni«.”^[47]

A Válságból válságba... című írás^[48] (is) a szocializmus és a (vad)kapitalizmus hibáiról, „gátlástalan önzés”-éről^[49] (pl. a „fogyasztói társadalom fenntarthatatlanságá”-ról^[50]) – megoldást keresve – szól: „Magyarországnak, a »balsors akit régen tép«, már megint nem volt (történelmi) szerencséje: a szovjet típusú szocializmus válságából (»csederből vederbe«) az amerikai típusú (neoliberális) kapitalizmus válságába fejlődött át.”^[51] Lenkovics professzor úr hangsúlyozza: „magunkba kell szállnunk, magunkra kell találnunk, a társadalmi problémák gyökereit magunk-

[35] Lenkovics, 2018, 315-488.

[36] Lenkovics, 2018, 334.

[37] Lenkovics, 2018, 337-350.

[38] Lenkovics, 2018, 351-359.

[39] Lenkovics, 2018, 370.

[40] Lenkovics, 2018, 370.

[41] Lenkovics, 2018, 360-375. Lenkovics Barnabás professzor úr dologi jogi könyvei; pl. Lenkovics, 2013, 400.; Lenkovics, 1995, 280.

[42] Lenkovics, 2018, 376-401.

[43] Lenkovics, 2018, 376.

[44] Ld. különösen Lenkovics, 2018, 401.

[45] Lenkovics, 2018, 395.

[46] Lenkovics, 2018, 398.

[47] Lenkovics, 2018, 399.

[48] Lenkovics, 2018, 402-411.

[49] Lenkovics, 2018, 403.

[50] Lenkovics, 2018, 407.

[51] Lenkovics, 2018, 404.

ban kell megtalálnunk, azok kiváltó okait magunkban kell felszámolnunk. Ahogyan az egyes emberek (az ő negatív hajtóerőik) a kiváltó okai, majd ugyanők az elszenvető is a »rossz világ« válságtüneteinek, ugyanúgy minden egyes ember képes megváltoztatni, jobbítani is a világot, ha önmagát megváltoztatja, jobbítja. A negatív hajtóerőknek megvannak a pozitív ellentettjei, csak tudatosítani, akarni és cselekedni kell őket.^[52] „Közös feladatunk és felelősségünk az, hogy nagyon intenzíven kezdjünk el végre gondolkodni a 21. század Magyarországon, a fenntartható Magyarországon, a jövő generációk számára is vonzó, élhető Magyarországon. Attól demokratikus jogállam és szociális piacgazdaság az, amit próbálunk kiépíteni, hogy az egyensúlyokat közös erőfeszítéssel megtaláljuk, hogy tradicionális értelemben megmentjük, ami még menthető nagyapáink, apáink erkölcsiségéből, munkaszeretetéből, a saját munkával teremtett saját tulajdon utáni vágyából és az ahhoz való ragaszkodásból, a küzdeni tudásból. És mindezt elmondjuk a gyerekeinknek, az unokáinknak, hogy legalább tudjanak róla és ne felejtsek el, hogy majd ha őket is rákényszeríti az élet, akkor tudják: volt, van és mindig lesz megoldás. Csak küzdeni kell és bízva bízni: önmagunkkal, önmagunkban, önmagunkért, gyermekeinkért, nemzetünkért.”^[53]

A *szociális gazdaság alapjogi háttere* című, „emberközpontú”^[54] tanulmányban^[55] – a Szerzőtől nem először – arról is olvashatunk, hogy a „materális értelemben kiszolgáltatott ember” „nem szabad ember”^[56] – megfelelően mindenkinek szüksége van tulajdonra, „a gazdaság van az emberért, nem pedig az ember a gazdaságért”,^[57] „A globális világrendet [...] olyan irányba kell megváltoztatni, hogy a gazdagok ne gazdagodjanak tovább, és a szegények ne szegényedjenek el még jobban, mert annak beláthatatlan következményei lesznek. A történelem lesz a tanulság erre, beszélhetünk majd egy globális rabszolgázásról.”^[58] – „A nagyok mértéktelen gazdagodása morálisan nem igazolható.”^[59]

A *Jogelvek és alkotmányjogi panaszok* című írásban^[60] ismét a magánjog és a közjog találkozása csúcspontja ki: „Úgy is mondhatjuk, hogy bár az Alaptörvény a Polgári Törvénykönyv alapvető forrása,^[61] ez történetileg fordítva is igaz. A mindenkori polgári törvénykönyv nemcsak a magánjog alkotmánya, hanem a közjog – ezen belül az alkotmányjog (a történeti alkotmány) – forrása is, és sok jogelvet és jogintézményt, jogi alapeszmét rendszerezetten tartalmaz.”^[62]

[52] Lenkovics, 2018, 404.

[53] Lenkovics, 2018, 411.

[54] Lenkovics, 2018, 427.

[55] Lenkovics, 2018, 412-428.

[56] Lenkovics, 2018, 417.

[57] Lenkovics, 2018, 418.

[58] Lenkovics, 2018, 424.

[59] Lenkovics, 2018, 427.

[60] Lenkovics, 2018, 429-443.

[61] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 1:2. § (1) bekezdés: „E törvény rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni.”

[62] Lenkovics, 2018, 435.

Az *Emberi jogok: múlt, jelen, jövő* című – „sok gondolat”-ot, „nagy dilemmákat” megosztó^[63] – előadás^[64] keretében további betekintést nyerhetünk Lenkovics professzor úr emberi, szociálisan érzékeny, igazságot kereső értékrendjébe: ezúttal is – mint már annyiszor – bátran kiáll a szegények, az elesettek, a hátrányos helyzetben lévők, a segítségre szorulókkal mellett, keresve, hogy mi méltó az emberhez, mi az emberi méltóság, mi az emberi méltóság tartalma, fellép az igazságtalansággal szemben – felelősséget érezve és vállalva szabad ember, van szabadsága, igaz szabadsága (amely az igazságban való szabadságban és nem az igazságtól való „szabadságban” áll),^[65] mert az igazság szabadá teszi (vö. pl. Jn 8,32). A könyv 458. oldalán említett, „börtöncella”-viszonyokkal kapcsolatos bírói gyakorlat vonatkozásában írt – gondolatébresztő, a 2020. évi magyar szabályozást sem érintetlenül hagyó – érvelésével, véleményével (ld. 458–459. o.) összefüggésben recenzióban felvetődött kérdésként („továbbgondolás”-ként) említem meg ugyanakkor, hogy: a „magyar társadalom” (az „áldozat”) felhatalmazta a „Magyar Állam”-ot, például nemzetközi egyezmények aláírására, törvények elfogadására, a felhatalmazó „áldozat” viselni köteles a felhatalmazott „Magyar Állam” – például emberi méltóságot sértő – jogsértéseinek következményeit (pl. a kártérítés megfizetését az emberi méltóságukban megsértett elítéltek részére), ebben az esetben nem az „a” kérdés, hogy mi sérti az emberi méltóságot, a „3,6 m²” „magyar átlag” (a „4 m²/fő” alattiság) sérti az emberi méltóságot, s ha sérti, akkor a felhatalmazó „magyar társadalom” miért ne viselné a felhatalmazott által elkövetett jogsértés következményeit, mivel különösen az emberi méltóság megsértésére adott felhatalmazás jogsértő, semmis, alaptörvény-ellenes, nemzetközi jogba is ütköző, embertelen, kegyetlen, ilyen felhatalmazásról nincs is szó, nem is lehet szó, hanem sokkal inkább arról, hogy az adott esetben a „3,6 m²” (a „4 m²/fő” alattiság) sérti-e az emberi méltóságot, vagy nem, és ezt az adott esetben a(z alkotmány)bíróságnak el kell döntenie, hiszen az elítélt embereknek is van emberi méltóságuk, amit a „börtönök építése”-hez (a „férőhelyek száma”-nak „bővítése”-hez) fűződő érdekre hivatkozva sem szabad megsérteni, mert „az emberi méltóság sérthetetlen” – például Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) II. cikk első mondata szerint (a felhatalmazó és a felhatalmazott is levonhatja a megfelelő – pl. politikai – következtetéseket) – biztos, hogy „ezt nem így gondolták végig”, „az egész eljárás atomizál” („a társadalmi viszonyok rendszeréből kiszakít”), lehet, hogy „picit továbbgondolták”? Véleményem szerint – lévén alapvető, egyetemes jogi, alkotmányos értékről és alapvető jogról, alkotmányos alapjogról, emberi jogról van szó – az emberi méltóságot, annak fogalmát, és az emberi méltóság tiszteletben tartásához való jogot a bíróságnak – a konkrét esetre alkalmazva és megfelelő mértéket szabva – értelmeznie kell; az, ami sérti az emberi méltóságot nem jog, nem norma, akkor sem, ha a „törvényhozó” „törvény”-nek, az „alkotmányozó”

[63] Lenkovics, 2018, 459.

[64] Lenkovics, 2018, 444-460.

[65] Vö. pl. Szent II. János Pál pápa, 1993, 64. pont; Hámori, 2009, 8-12.

„alkotmány”-nak, „alaptörvény”-nek nevezi azt, amibe beleírja – a bírónak pedig vennie kell a bátorságot, hogy ezt ki is mondja, nem vitatva, a szóban forgó „4 m²/fő” vonatkozásában ez nem olyan egyértelmű, mint a súlyosabb, életellenes esetekben.^[66] Kérdés, mekkora az a „börtöncella”, amellyel Szerző szerint is – a szóban forgó szabályozás alapján bíróság által kimondandóan – sértik az emberi méltóságot?

A *Válságok, emberi és jogi kihívások* című tanulmányban^[67] Lenkovics tanár úr felelősségétől vezérelve töretlenül keresi a világméretű (gazdasági, népvándorlási, ökológiai és egyéb) problémák megoldását, „jog”-kritikusan védi, támogatja a szegényeket, a jövő generációit, kitartóan fellép a kizsákmányolással, a profitéhséggel, a kapzsisággal, mohósággal, pazarlással szemben; kifejti: „a jog lemaradva kullog a maga – globális gazdasági és pénzügyi érdekekhez igazított – bemerevedett intézményeivel és rendszereivel”,^[68] amelyhez az *Adalékok a devizaalapú fogyasztói kölcsönszerződések rendellenes lebonyolításához (Előadásszöveg)* című írása (is) kapcsolódik.^[69]

A *Beszédek, interjúk, gondolatöredékek* kilenc írást tartalmaz: Az Európai Ombudsmani Intézet (EOI) éves közgyűlése; Az „Elhallgatott Holocaust” című kiállítás megnyitója; Megemlékezés a második világháború civil áldozatairól; A klímaváltozás és a jövő generációk jogai; Előszó egy állatvédelmi könyvhöz; Opponensi vélemény; „Az adósok méltóságát a bankoknak is tolerálniuk kell!”; „Az igazság több lehetőséget is rejthet”; „Természeti törvény az önvédelem”.^[70]

Lenkovics professzor úr az Országház Felsőházi Termében tartott, 2004. május 10-i *EOI-közgyűlési nyitóbeszédében*^[71] hangsúlyozta: „Ha minden ember ember-testvérnek tekinti egymást, tiszteletben tartja a másik emberi méltóságát, veleszületett és tőle el nem idegeníthető szabadságát és jogait, akkor bárhol, bárkik között békében, biztonságban, boldogan élhetünk, azaz otthon lehetünk.”;^[72] a 2004. március 18-i, „*Elhallgatott Holocaust*” című kiállítás megnyitóbeszédében^[73] is rámutatott arra, hogy az emberi méltóság megsértése az elkövető emberi méltóságát is sérti: „A legnehezebb és legnemesebb feladat az embert emberré nevelni, az emberi méltóság rangjára emelni, tudatosítani benne, hogy egy másik ember emberi méltóságának sárba tiprása önnön emberi méltóságának megsemmisítését is jelenti.”^[74]

[66] Vö. pl. Radbruch, 2003, 237. (229-238.).

[67] Lenkovics, 2018, 461-480.

[68] Lenkovics, 2018, 466.

[69] Lenkovics, 2018, 481-488.

[70] Lenkovics, 2018, 489-543.

[71] Lenkovics, 2018, 490-493.

[72] Lenkovics, 2018, 493.

[73] Lenkovics, 2018, 494-496.

[74] Lenkovics, 2018, 496.

A *Megemlékezés a második világháború civil áldozatairól* című, 2015. február 13-i beszédében^[75] is kiemelte a Professor: „a békénél és az emberi méltóságnál nincs nagyobb érték, ezeket kell igazán félteni és óvni!”^[76]

A *Klímaváltozás és a jövő generációk jogai* című, 2006. március 9-i előadásban^[77] a döntéshozók felelősségére, a megfelelő szemléletváltozás szükségességére – jogszabályi rendelkezéseket is idézve – hívta fel a figyelmet: „a jelen generáció döntéshozóinak valóban rendkívül nagy a felelőssége abban, hogy megkíméljük a súlyosabb következményektől a jövő nemzedékeit.”^[78] – „Ha az emberek, az emberi törvények figyelmen kívül hagyják a természeti törvényeket, összeomolhat a gazdaság, maga alá temetve a szociális biztonságot és elpusztítva a természetet, az élővilág és az emberi élet alapjait.”^[79]

Lenkovics professzor úr egy állatvédelmi könyvhöz írt, 2006-ban megjelent *Előszó*ban^[80] írta: „Az állatokhoz és minden más élőlényhez másként, jobban és tisztességesebben viszonyuló emberi magatartások előírásán keresztül tehát a jog magát az embert kívánja jobbá és tisztességesebbé tenni.”;^[81] az egyik opponensi véleményben^[82] hangsúlyozva: „az egyik legalapvetőbb erkölcsi követelmény, hogy az állam is a természetjog figyelembevételével hozza meg törvényeit.”^[83]

A kötetet két 2015-ben és egy 2017-ben publikált interjú zárja, amelyek alapján további betekintést nyerhetünk Lenkovics tanár úr életébe, „hedonizmus”-t^[84] elutasító értékrendjébe. „Az adósok méltóságát a bankoknak is tolerálniuk kell!” című interjúból^[85] is megtudjuk: „Engem csak egy dolog motivál, a tisztesség és a szakmaiság.”^[86] „A materiális javak istenítése helyett a szellemi, immateriális javak irányába kell elmozdulni, [...]”^[87] „[...] a *clausula rebus sic stantibus* elve alapján és azonnali beavatkozást követelő szükséghelyzetnek tekintve a rendkívüli árfolyam-emelkedést, el tudtam fogadni olyan, rendkívülinek nevezett jogi megoldásokat is, amelyek a rendes megoldásban lecövekelők szemében elfogadhatatlanok.”^[88] „[...] ha mondjuk 150 vagy 250 ezer család kilakoltatás folytán hajléktalanná válik, az az emberi méltóságot súlyosan sértő állapot.”^[89] „Ha társadalmi méretekben tömegek kerülnek az emberi méltóságot sértő állapotba, akkor

[75] Lenkovics, 2018, 497-499.

[76] Lenkovics, 2018, 498.

[77] Lenkovics, 2018, 500-505.

[78] Lenkovics, 2018, 500.

[79] Lenkovics, 2018, 504.

[80] Lenkovics, 2018, 506-508.

[81] Lenkovics, 2018, 508.

[82] Lenkovics, 2018, 509-515.

[83] Lenkovics, 2018, 513.

[84] Lenkovics, 2018, 526.

[85] Lenkovics, 2018, 516-528.

[86] Lenkovics, 2018, 518.

[87] Lenkovics, 2018, 528.

[88] Lenkovics, 2018, 521.

[89] Lenkovics, 2018, 521.

a másik oldalon lehet azt mondani, hogy a bankok oldalán a jogbiztonság garantálva volt a *pacta sunt servanda* elv alapján, és ez nem sérülhet. Én azt mondtam, hogy az adósok méltóságát nekik is tolerálniuk kell. Az emberi méltóság sérthetetlen, abban, hogy ez a helyzet kialakult, nem ők a fő bűnösök. Sokan mondták, hogy persze akkor tetszett a 3%-os kamat a 8–12%-os kamat helyett, devizaalapon. Természetesen lehet, hogy sokaknál ez volt az egyetlen vagy fő motívum. Azoknak, akik egy nagy kockázatú, sőt hosszabb távon kiszámíthatatlan kockázatú üzletet mint pénzügyi terméket forgalomba hoztak (kifejezetten szakértőkkel kimunkálva az általános szerződési feltételeket, amiben az adós sansza annyi, hogy aláírja vagy nem, de a tartalmára befolyása nincs), nem lett volna szabad az adósok pénzügyi tájékozatlanságával tömegesen, tisztességtelenül visszaélni.”^[90] „Külön előadást tudnék tartani a devizaalapú kölcsönszerződésről mint atipikus, beazonosíthatatlan kategóriáról. Nem is tudott megbirkózni vele a jog. De hogy hibás termék volt, abban Róna Péterrel teljesen egyetértek. Nézzük meg a termékfelelősséget! Egy technikát beépíték egy autóba, majd az mégis csődöt mond, és három ember meghal. Százezrével hívják vissza az autókat és kicserélik benne azt, ami a balesetet okozta. A devizahitel-szerződéseknél az történik, hogy hibás volt a termék, »belepusztuk« több százezer adós vagy család, most pedig vissza kell hívni és ki kell cserélni benne dolgokat. Ha technikáról van szó, akkor értjük, hogyha szerződésről, akkor már nem?”^[91]

„Az igazság több lehetőséget is rejthet” című interjú^[92] a gyökerekig hatol: az értékes gyerekkort is elének tárja, a biztonságot adó boldog családdal, Feleséggel, Gyerekekkel, Unokákkal, kiemelkedő hivatással, életművel.

A „Természeti törvény az önvédelem” című interjú^[93] – például a házasság és a magzati élet védelmével kapcsolatos kérdések mellett – arra is választ keres, hogy „kinek a jogai előbbre valók, a migránsok emberi jogai vagy a befogadók biztonságához való jogai?”^[94] – Lenkovics professzor úr válaszai többirányú véleménykülönbségekkel bírnak, vannak, akik soknak, s vannak, akik kevésnek minősítik azokat, gondoljunk különösen a kiemelt témákra, azok súlyára, jelentőségére, aktualitására; „Addig tiszta lelkiismerettel nem lehet beszélni emberi jogokról, méltóságról, amíg az abortusz legalizálva van. [...]”^[95]

Lenkovics professzor úr közel fél évszázados jogtanári, oktatói-kutatói-szerzői pályával, hivatással, jelentős szakmai közéleti, tudományos tevékenységgel (élet- és családvédelmi jogáskörben is aktív részvétellel), magas színvonalú, közérthető, olvasmányos írásaival, előadásaival, világos beszéddel (vö. Mt 5,37: „[...] az igen igen, a nem nem. Ami ezen felül van, a gonosztól való.” – és 2Kor 1,17-20; Jak

[90] Lenkovics, 2018, 521-522.

[91] Lenkovics, 2018, 522.

[92] Lenkovics, 2018, 529-535.

[93] Lenkovics, 2018, 536-543.

[94] Lenkovics, 2018, 540.

[95] Lenkovics, 2018, 543.

5,12), nem utolsó sorban ombudsmani és (jónéhány, széles társadalmi alanyi kört érintő ügyben előadó) alkotmánybírói, alkotmánybíróvási elnöki feladatok ellátásával példaértékűen, alázatosan, bátran, az emberért, a családjáért, a nemzetért, az emberiségért érzett felelősségénél, a „jogtanári hivatással együtt járó felelősség”-nél^[96] fogva szolgál, segít (- vö. „[...] a jog segíteni próbál. [...]”^[97]), másokért él, a jövő generációkra is gondolva, az élet és emberi méltóság, a házasság, a család tiszteletének, szeretetének, oltalmának, támogatásának különleges figyelmet szentelve mások igaz javát, igaz szabadságát, békéjét, boldogságát, az igazságot, a közjót keresi, védelmezi; az *Ember és jog* című, hatalmas tudást felhalmozó könyve, történelmi távlatokban is megjelenő, nagyívű válogatott gondolatai, meghatározó, maradandó alkotmányos összefüggésekkel bíró polgári jogi alkotásai – egész személyisége, életműve – is erről tanúskodik.

Az igazság azt is megköveteli, hogy elmondjuk: Lenkovics tanár úr nemcsak egyszerűen a polgári jog – emberi jogokkal „átitatót” – kiváló művelője, hanem egy igazi úriember is, kedves, barátságos, szolgálatkész, mosolya pedig optimista.

Szívből, igaz, önzetlen szeretettel köszönjük sok évtizedes, értékes szolgálatait, s születésének 70. évfordulója alkalmából is ekként kívánjuk örök boldogságát; Isten éltesse őt egészségségben sokáig!

Szeretettel, sokak által (tanítványok, kollégák, barátok – mindenki)

IRODALOMJEGYZÉK

- Frivaldszky János (2009): Jogalanyiség és a jog mint egyetemes elismerő viszony. A legújabb olasz jogfilozófiai eredmények tükrében. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2009/2. sz.
- Frivaldszky János (2010): Az emberi személy alkotmányos fogalma felé a méhmagzat életjogának tesztjén keresztül. In: Schanda Balázs – Varga Zs. András (szerk.): *Láttelek közjogunk elmúlt évtizedéről*. PPKE JÁK, Budapest.
- Frivaldszky János (2011): *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Szent István Társulat, Budapest.
- Frivaldszky János (2012): Szempontok a családvédelmi törvény értékeléséhez. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2012/2. sz.
- Frivaldszky János (2014): Az emberi személy és annak méltósága jogfilozófiai perspektívában – különös tekintettel a jogalanyisághoz és az élethez való jog aktuális kérdéseire. In: *Acta Humana*. 2014/1. sz.
- Frivaldszky János (2015): *Tanulmányok a jog erkölcsi alapjairól, emberi méltóság, szabad vasárnap, uzsora, pénzügyi világválság*. PPKE JÁK, Budapest.
- Hámosi Antal (2000): *A magzat élethez való joga*. Logod, Budapest.
- Hámosi Antal (2006): *Életvédelem a katolikus Egyház jogrendjében világi jogi összehasonlítóval*. Szent István Társulat, Budapest.

[96] Lenkovics, 2018, 376.

[97] Lenkovics, 2018, 370.

- Hámori Antal (2009): *Igazságosság, emberi méltóság, szabadság és felelősség, élet- és családvédelem*. Axol, Budapest.
- Hámori Antal (2012): A Hittani Kongregáció Dignitas personae című instrukciója. In: *Magyar Sion*. 2012/1. sz.
- Hámori Antal (2016): A család(ok) és a magzati élet védelme a mai magyar jogban demográfiai helyzetképpel. In: *Iustum Aequum Salutare*. 2016/4.
- Kiss János (1993): Az Alkotmánybíróság az élethez való jogról. In: Peschka Vilmos (szerk.): *Élet és jog*. MTA ÁJTI, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (1990): A magzat élethez való jogáról. In: *Magyar Tudomány*. 1990/2. sz.
- Lenkovics Barnabás (1993): Értékproblémák az abortusz jogi szabályozásában. In: Peschka Vilmos (szerk.): *Élet és jog*. MTA ÁJTI, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (1995): *Magyar polgári jog. A dologi jog vázlat*. 2. kiad. Eötvös, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2001): A jog (de)moralizálása. In: *Ius Privatum. Ius Commune Europe. Liber Amicorum. Studia Ferenc Mádl Dedicata*. ELTE ÁJK NMT, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2002): Egy „humán reprodukciós” jogeset. In: *Liber Amicorum. Studia E. Weiss Dedicata (Ünnepi dolgozatok Weiss Emília tiszteletére)*. ELTE ÁJK PJT, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2007) Az én (tele)vízióm. In: Heltai Péter (szerk.): *A mi televíziónk*. Médiavilág, Budapest.
- Lenkovics Barnabás (2013): *Ember és tulajdon. Rendszerváltó gondolatok*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- Lenkovics Barnabás (2018): *Ember és jog. Válogatott gondolatok*. Dialóg Campus, Budapest.
- Radbruch, Gustav (2003): Törvényes jogtalanság és törvény feletti jog. 1946. In: Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia. Antológia a XX. század jogi gondolkodása köréből*. 4. kiad. Szent István Társulat, Budapest.
- Szent II. János Pál pápa (1993): *Veritatis splendor kezdetű enciklika*. Róma.

